УДК: 745.522

Сатыбалдиева Ч.Т.
т.и.к., доцент, Ош Мамлекеттик университети
Султанова М.Ш.
т.и.к., доцент, Ош Мамлекеттик университети

КЫРГЫЗДАРДЫН САЛТТУУ КИЛЕМ ЖАНА КИЛЕМ БУЮМДАРЫН КҮНДӨЛҮК ТУРМУШТА ЖАНА КААДА -САЛТТАРДА КОЛДОНУЛУШУ

Сатыбалдиева Ч.Т.
к.и.н, доцент, Ошский государственный университет
Султанова М.Ш.
т.и.к., доцент, Ошский государственный университет

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРАДИЦИОННЫХ КОВРОВ И КОВРОВ В ПОВСЕДНЕВНОЙ БЫТУ И ОБРЯДАХ КЫРГЫЗОВ

Satybaldieva Ch.T.
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor Osh State University
Sultanova M.Sh.
Candidate of Historical Sciences, Associate Professor Osh State University

TRADITIONAL CARPETS AND CARPETS IN DAILY LIFE AND RITUALS OF THE KYRGYZ

Аннотация. Бул макалада салттуу килем токуу өнөрү бир нече кылымдардагы кыргыздардын этномаданиятын чагылдырган декоративдик искусствосу катары каралды. Мында салттуу килем жана килем буюмдары кыргыздардын жарым көчмөн турмушунда олуттуу орунду ээлеп, күндөлүк жашоо турмушундагы зарыл буюм катары пайдаланылгандыгы белгиленди. Килем токуучулуктун өнүгүшүнө көчмөндөрдүн экономикасынын айрым өзгөчөлүктөрү өз таасирин тийгизген. Ал эми жер иштетүүчүлөрдүн килем токуу менен алектенип калышына жердин начар абалы, суунун жетишпей кургакчылык болгон учурда дыйкандардын бир кыйла бөлүгү киреше издеп белгилүү бир кол өнөрчүлүк менен алектенүүгө аргасыз болгон. Килем токуучулуктун өнүгүшүнө аялдардын айыл чарба иштериндеги эмгегинин мүнөзү таасир эткен. Бул учурда кыргыз кыз-келиндери килем жана килем буюмдарын токууга көбүрөөк көңүл бурууга мүмкүнчүлүк алды. Кыргыздар көп убакытка чейин килемдерди сатыкка өндүргөн эмес. Алардын килем жана килем буюмдарынын практикалык мааниси терен болгон. Негизинен жеке үй-тиричилик буюм катары, турак жайды жылуулоочу каражат катарында, аш-тойлордогу салт-санааларда жана ритуалдарда пайдаланышкан.

Ачкыч сөздөр: кыргыздар, салттуу килем жана килем буюмдары, көчмөн маданият, килем буюмдарын пайдалануу чөйрөсү, кыз-келиндер, килем, токуу

Аннотация. В данной статье рассматривается традиционное искусство ковроткачества как декоративно-прикладное искусство, отражающее этнокультуру кыргызского народа на протяжении нескольких столетий. Было отмечено, что традиционные ковры и ковровые изделия занимают значительное место в полукочевом быту кыргызов и используются как необходимые предметы. Определенные особенности кочевого хозяйства оказали влияние на развитие ковроткачества. Однако из-за плохого состояния земель и нехватки воды во время засух значительное число земледельцев были вынуждены заниматься определенными ремеслами в поисках дохода. На развитие ковроткачества оказал влияние характер женского труда на сельскохозяйственных работах. В это время у кыргызских женщин появилась возможность больше сосредоточиться на ткачестве ковров и ковровых изделий. Долгое время кыргызы не производили ковры на продажу. Спектр применения ковров и ковровых изделий был широк. Его широко использовали, в основном, как предмет личного обихода, как средство утепления домов, в бытовом хозяйстве, на традиционных свадьбах и поминальных ритуалах.

Ключевые слова: кыргызы, традиционные ковры и ковровые изделия, кочевая культура, сфера использования ковровых изделий, женщины, ковер, ткачество.

Abstract. In this article, the traditional art of carpeting is considered as a decorative and applied art that reflects the ethno-culture of the Kyrgyz people for several centuries. It was noted that traditional carpets and carpet products occupy a significant place in the semi-nomadic life of Kyrgyz people and are used as necessary items. Certain features of the nomadic economy had an impact on the development of carpeting. However, due to the poor condition of the land and the lack of water during the drought, a significant number of farmers were forced to engage in certain crafts in search of income. The nature of women's work and agricultural work was influenced by the development of carpeting. At this time, Kyrgyz women had the opportunity to focus more on weaving carpets and carpet products. For a long time, Kyrgyz carpets were not made for sale. The range of application of carpets and carpet products is wide. It was widely used, mainly as an object in personal life, as a means of warming houses, in the household, at traditional weddings and funeral rituals.

Keywords: Kyrgyz, traditional carpets and carpet products, nomadic culture, scope of use of carpet products, women, carpet weaving

Килем токуу өнөрү Кыргызстандын түштүк аймактарында мыкты өнүккөн, бул аймакта токулган килемдер менен катар эле уникалдуу жылмакай, түксүз килемдер – араби килеми жана араби килемин токуу техникасы менен майда килем буюмдарынын ар кандай түрлөрү жасалган.

Учурда Кыргызстанда токулган колго жасалган түктүү жана түксүз килемдер дүйнө жүзү боюнча чоң суроо-талапка ээ.

Салттуу ыкма менен токулган килем жана килем буюмдарына куржун, чабадан (чавадан), торбо, артаил, ат жабуу (дикак), желдик жана башкалар кирет. Бул килем буюмдар кыргыздарда күнүмдүк-турмуш тиричиликке буюмдун гана кызматын аткарбайт. Алардын ар бирини кооздук жана турмуштук мааниси терең жана кенен. Килем буюмдары кыз узатуудагы септердин өзөгүн түзүп, сакралдык жана ыйык, аруу тилектеги мааниге ээ. Демек, бекем, бышык кооз жасалган килем буюмдары түштүк кыргыздарынын үй-бүлөсүндө, жалпы эле коомчулукта баасы жогору турган. Кыргыздарда өтө жогору бааланган буюмдары эң биринчи иретте эркек балдарга, кыздарга да арналып токулган. Кыргыздарда килемдер кыздын себинин ажырагыс бөлүгүн түзөт. Адат боюнча, кыз күйөөсүнүн үйүнө келгенде боз үйдү ичинен жасалгалаш керек болчу. Кыздарына сеп катары энелер үчтөн кем эмес килем жасаш керек болчу, ошондуктан үйлөнүү тоюнун алдында кыргыздарда Орто Азиянын башка элдериндей эле колукту тараптагы чебер аялдар анын ичинде кыздын апасы, жеңелери, жеңелери жана кээ бир учурда кыз өзү да кошо чогулуп килемдерди даярдашкан. Бул жерде кызга берилүүчү септин көлөмү жана эсеби, кыздын ата-энесинин жашоо шартына жараша болсо экинчи жагы кызга берилген калыңдын дагы көлөмүнө жараша болгон.

Ата-энелер тарабынан берилген килемдери жана токулган буюмдары жаштар үй-бүлө курганда, кыздар турмушка чыкканда эң керектүү буюм катары өзүнүн кызматын аткарган. Ата-энеден калган кымбат белек, аруу тилек, калоо болуп эсептелген. Бизге белгилүү болгондой кыздын себине кыргыздар баалуу деп эсептелген гана буюмдарын беришкен. Килем жана килем буюмдары үй-бүлө курган жаштардын турмушундагы маанилүү болгон жана баасы жогору "көзгө көрүнгөн" буюмдарынын бири болуп эсептелет. Куда-сөөктөрдүн ортолугундагы алыш-бериш мамилелерин ичинде да килем жана килем буюмдары негизги орунду ээлеген жана руханий жана материалдык байлыктын жана баалуу мүлктүн бир түрүн түзгөн. Куда-сөөктөрдүн ортосундагы мамилелердин кандайдыр денгээлде жогорулатып, жакындатып сый-урматын арттырган.

Салттуу килемдердин тарыхтагы ордун анын үй-бүлөдөгү мамилени эле эмес, мамлекеттердин ортосундагы карым-катнаштагы бир маанилүү орунду ээлеген. Окумуштуу Э. Шефердин эмгегиндеги тарыхый маалыматтардан улам түрк урууларынын килем токуу менен алектенгендиги тарыхта белгилүү. Бухара падышасы Тан империясына сураныч менен кайрылуу жасап, араб баскынчыларынан куткаруу жөнүндөгү өтүнүч жасап, жасоолдору аркылуу анын аялы "хатунь"

кытай канайымына 726-жылы токулган килемдерди белек катарында берип жибергени белгилүү. Тан императору жана анын аялы жооп иретинде косметика жана баалуу кийим-кече кайтарган. Кытайга андан тышкары да тюргештерден, Чач жана Кештин башчыларынан белектер келип турган [1].

Кыргыздарда жогору баалаган килем буюмдары эң биринчи иретте уул балдарга, кыздарга да арналып токулган. Жаштар үй-бүлө курганда ата-энелер тарабынан милдеттүү түрдө килем жана токулган буюмдары кыздар турмушка чыкканда салт катары өзүнүн кызматын аткарган. Кыздардын себине кыргыздар эң баалуу гана буюмдарын беришкен. Килем жана килем буюмдары үй-бүлө курган жаштардын турмушундагы эң кымбат, баасы жогору көзгө көрүнгөн буюмдардын бири болуп эсептелген.

Кыргызстандын түштүк аймагында килемди даярдоо жүрүмүн башталганы бул ошол килем согулуп жаткан “эшикте”[1] (үйдө), септи даярдоо үй-бүлөдөгү кызды күйөөгө узатууга бел байлагандыкка даяр болуу дегенди билдирген. Бул көрүнүштү байкаган колу-кошуна, тууган-урук да кыздын турмуш жолуна аттанууга даярданып жатканын байкашкан жана кээ бир учурда кыз издеп жүргөн жуучуларды ошол кыздын ата-энесине жиберишкен. Бул боюнча кыргыздын элдик сөзү төмөнкүчө таамай айтылат: “Кошунасы жакшы болсо, сокур кыз эр табат” [АТМ-1]. Бул жерде да кыргыздын коомдук жашоосундагы кошуначылык институтунун мааниси терең экендигин көрсөк болот.

Үйлөнүү тойлорунда айрыкча кыз узатууда кыздын энеси турмушка чыгаарда кызына алына жараша сеп жасап берген, алардын эң маанилүүсү жана барктуусу токулган түктүү килем болуп саналган. Колунда бар үй-бүлөлөрдө салт боюнча кызга септин санын “тогуздап” беришкен [2]. Албетте, тогуз саны кыргыздар үчүн ыйык сан катары кабыл алынган. Мисалы, *тогуз табак* деп кызды төркүлөтүп барганда, кудалар алып баруучу каражаттардын жыйындысы. Анда бир түйүндө жалаң кийим-кеченин (сарпайлар) түрү, биринде таттуу-момпосуйлар, башкасында сасык-сусук[2] жана атыр-упа деп отуруп, тогуздай табак жасалган. Биздин оюбузча, тогуз саны килемге да түшүрүлгөн, культтук түшүнүктөрдүн “тогуз кабат аалам”, “тогуз дөбө” сыяктуу кыргыздардын элдик билиминен жана руханий абалынан алынгандай. Келген келин төгөрөгү төп келишсин, эч нерседен кем болбосун деген түшүнүк менен жасалгаларды тогуздан беришкен [АТМ-“] .

Кыз узатуу тоюнун соңунда боз үйдүн оң жагындагы колукту олтурган жайга тартылган көшөгөнүн артында эки жаштын жеңелери никелешкендер үчүн төшөк салуу жөрөлгөсүн жасашкан. Бул жөрөлгөдө негизинен кыздын апасы берген септеги төшөнчүлөрдүн бүт баарын жерге калыңдатып салынган. Бул жөрөлгө эки жаштын жашоосунун мындан ары мыкты болуп, жылуу жумшак мамиледе, очор-бачар болуп, жашап кетишине шарт түзөт деп ишенишкен. Ободу, төшөнчүлөрдүн эң түбүнө кыздын энеси токуп берген, же токуп бере албаган болсо, буюртма берип токулган килемин ырымдап салышкан. Андан соң салынган килемдин үстүнө башка төшөнчүлөрдү салбай туруп, буудай жана башка дан оокаттарын сээп коюшкан. Буудай – үй-бүлөнүн негизин түзгөн байлык жана ырыскы болуп саналган. Бул ырым-жырымдын семиотикалык мааниси да өтө терең. Кыздын апасы килемди токуп жаткандагы энесинин мээрими ошол жасаган буюмдарда сакталып, кыз барган үйүнөн бактысын табууга, ал жерден агарып-көгөрүп бала- бакыралуу болууга өбөлгө түзөт деген ойдо болушкан. Ал тургай кыздын энеси берген буюмдар кызды ар кандай кыйынчылыктардан сактап турат деп ишенишкен [АТМ-3]. Чындыгында, эненин өз колу менен жасап берген буюмдар жана алардагы сакралдык мааниси бар орнаменттердин кээ бир түрлөрү кызын коргоп сактап турат деген ишеним болгон. Турмуш жолуна узатылган кыздын бөтөн үй-бүлөгө, али тааный элек чөйрөгө барып, батыраак көнүп кетишине таасирин тийгизет деп ишенишкен. Андан тышкары бул ырым-жырымдын негизги максаты келген келиндин кадамы ушул үйгө береке алып келсин жана бала-бакыралуу

[1] *“Эшик”-түштүк диалектиси боюнча чоң короолуу үй*

[2]*Атыр –упалар, (парфюм) жерг.диалект*

болуп, очор-бачар таттуу өмүр сүрсүн деген таризде тилек кылышкан.

Кызды кудалап келгенде, кыздын энеси тарабынан босогого адаттан тышкары көлөмү кичирээк болгон токулган килем салып, анын үстүнө ак түстөгү матаны кошо салып коюшкан, аны ичкилик урууларында “паяндос” деп аташкан. Паяндос – бул кызды алганы келген күйөө бала менен кудаларга өзүнчө салынуучу килем буюму. Паяндосту эч качан жалгыз өзүн салган эмес, дайыма килемдин үстүнө кошумча ачык түстөгү маталардан кошо салып коюшкан. Кудалардын баары ушул босогого салынган паяндосту басып кирип, андан соң сыйлуу орундарга жайгашып отурушкан. Кудалардын баары кирип болгон соң ал паяндосту жигиттин жакын жеңелеринин бири алууга акылуу болгон. Бул паяндос-килемди жеңелер атайын ошол жерге куда түшүп барган тараптын кыздарына б.а. кайын-сиңдилерине алып берип коёт. Бул да болсо ошол конок болуп барган кыз балдарга жеңелеринин сый-урматы болуп эсептелген. Паяндосту кыздар өздөрү эч качан эңилип алууга аракет кылган эмес. Бул кыз балдардын сый-урматын ордуна коюп, аларга тиешелүү болгон нарктуулукту сактап тургандыгынан кабар берген. Ал эми күйөөгө жана күйөө жолдоштору башка үйгө киргендигине байланыштуу аларга кирген үйдүн босогосуна да өзүнчө паяндос салынган, муну болсо жигиттин кичүү жеңелери өздөрүнө алышкан же өзүнөн улуу жеңелерине берип коюшкан [491]. Бул каада Ош, Жалал-Абад, Баткен облустарында ушул күнгө дейре колдонулуп келген. Ушул эле паяндос кызды көчүрүп барганда да кыздын кайненеси тарабынан кудаларга салынат.

Паяндос катары килем сала албаган үй-бүлөлөр, анын ордуна кымбат баалуу ак, кызыл мата, жоолук да салынган учурлар кездешкен, бул эми ошол үй-бүлөнүн социалдык абалына жараша болгон [2]. Азыркы күндө дагы деле жогоруда аталган салт күчүндө калып, аткарылып келе жатат. Учурда салттуу токулган килемдин кымбаттап сейрек токула баштаганынан кабар берет, аларды токуу азайып, солгундап бара жаткандыгына байланыштуу килемдердин фабрикада токулган, синтетикалык түрлөрү паяндос катары колдонуп жатат [АТМ-4].

Үйдүн ээсинин жашоо деңгээлин, анын социалдык абалын үйдүн ичиндеги жыйылып турган жүктүн абалынан билишкен. Жыйылган жүктө ашыкча болгон килемдердин жайлануусу менен жүктүн көлөмү жана бийиктиги өскөн. Кыргыздар жайлоого бир жерден экинчи жерге көчкөндө көчүү жараянында төөлөрдүн жүгүнүн эң үстүнө килем жаап коюшкан [2].

Төөнүн баласы ботонун үстүнө да коолдук катары, андан кала берсе коргоочу катары токулган килемче жабылган. Бул килемчелер атайын ботолор үчүн токулган, анча чоң эмес көлөмгө ээ болуп *тайлак килем* деп аталган [2]. Бул көрүнүштөр төөнүн аздектелишин, кыргыздардын төөгө карата болгон тотемдик ишенимин да тастыктайт.

Чоң тойлордо килемдерди боз үйлөргө эле салбастан, бир боз үй менен экинчи боз үйлөрдүн аралыгына да төшөлүп салынган [2]. Бул көрүнүш тойго келген конокторду сыйлоонун белгиси катары каралган. Аш тойлордо килем үйдүн көркү эле болбостон, ошол той болуп жаткан үйдүн ээсинин даража мансабын да көрсөтүп турган.

Кыргыздарда үй-бүлөлүк мамилелерде да килем баалуу мүлк катары каралган, аялы балалуу болбой көзү өтүп кетсе аны башка септерине кошуп аялдын атасына (төркүнүнө) жеткирилип берилген [3]. Ал эми аялы өз эрки менен күйөөсү менен ажырашкысы келсе, ал эч кандай мүлккө ээ боло албай калган, бардык себин кайын журтуна таштап, ыразычылыгын билдирип, чыгып кетүүгө аргасыз болгон [4]. Андан тышкары кыргыздарда кыз бала атасынан сеп катары килем, кийиз, кийиттерди, энчини мүлк катары алган жана аны сөзссүз түрдө жаңы үй-бүлөсүнө өзү менен кошо ала кеткен (кыз бала турмушка узаганда) [4].

Кызга атасы тарабынан берилүүчү септин көлөмү кудасы тарабынан берилген калынына жараша болгон [3].

Кыргыздардын социалдашуу жүрүмүндөгү орчундуу орунду ээлеген бешик той жана баланы сүннөткө отургузуу (колун адалдоо) үчүн өткөрүлгөн шаан-шөкөттүү тойдо да килем анын ажырагыс бөлүгү болгон. Бешик той же жээнтек тойдо жаңы төрөлгөн наристеге таенеси тарабынан бешик жана бешиктин астына төшөлүүчү атайын небересине арналган токулган килемин алып келет. Баланы бешикке бөлөп, каадасын аткараардан мурун килемди жерге төшөп, үстүнө бешикти коюп, андан соң наристени бөлөп

ырымдарын аткарышкан. Ал эми сүннөт тойдо таянеси уул небересине атап, атайын килем токуп, төшөнчү-жаздыктарды даярдап келген. Сүннөткө отургузулуп бүткөндөн соң, баланын жата турган жерин даярдашкан. Оболу, эң астына килемди төшөп, андан соң төшөнчүлөрдү жайгаштырышып, балага бата кылынат. Сүннөт болгон балага эр жетилген азаматтардан болуп, элдин керегине жараган мыкты жигит болушун тилеп бата беришкен. Таенеси алып келген килем жана төшөнчүлөрдө бала ордунан туруп, өз алдынча кыймыл-аракет жасап калганга чейин жаткан [АТМ-5].

Эң кымбат балуу деп табылган килем уул неберенин сүннөт тоюна алынып келиниши, ал баланын келечеги молчулук жана байгерчлик менен коштолушун тилек кылынганы жана тайлары тарабынан колдоонун бир белгиси катары каралган. Таятасы жана тайекелери тарабынан (жылкы) тай энчилеп мингизип, энчи берүү жөрөлгөсүн аткарышкан, эр жигитке ар тараптан колдоо көрсөтүлүп, айрыкча тайларынын колдоосу чоң мааниге ээ болгон. Таята-таенеси тарабынан белекке тартууланган жылкыны болушунча кооз килем менен жабышкан.Дагы бир кыргыздардын салттуу жашоосундагы килемге байланышкан маанилүү адат бул жаш үйбүлөлөр үй куруп, көчүп киргенде кыздын кэзде эркек баланын да ата энеси атайын килем соктуруп беришкен. Килем бул үйдөгү негизги баалуу буюмдардын катарын толуктаган буюм болгон. Андан тышкары кыргыздар сөөк коюу ырым-жырымдарын аткарууда салттуу килемди кеңири пайдаланышкан. Маркумду акыркы сапарга узатарда астына килем төшөп жаткырышкан. Андан соң мүрзөгө чейин араби килемге же кийизге ороп жайына чейин узатылган. Маркумга канчалык кымбат килем салынса, анын аброю ошончо бийик экендигин түшүндүргөн. Андан тышкары маркумдун пеш жаназасын окуганда да, токулган кымбат баалуу килемдерди коюшкан, ал килемди маркумдун туугандары мечитке алып барып салышкан. Ал эми кээ бирде жаназа окуган молдолордун акысына килем тартуулашкан. Бул да болсо маркумга болгон акыркы жогорку даражадагы сый-урмат катары каралган. Андан тышкары маркумдун жылдыгы келип калып, ага бала-чакасы тарабынан маарекесин өткөрүү учурунда да ар кандай улуттук оюндары менен коштолуп келген. Мисалы тай чабыш, кунан чабыш, ат чабыш оюндары элдин арасында кеңири болгон [6]. Алгачкы тогуз атка ар кандай байге, белек-бечкектер берилген, ошол баалуу белектердин бири бул токулган килемдер болгон.

XIX кылымдын экинчи жарымында кыргыздар Россия империясынын курамына киргенден баштап, Фергана өрөөнүнүн экономикасында ири өзгөрүүлөр болгон. Башка кол өнөрчүлүк буюмдары сыяктуу эле килемдер да товарга айлана баштаган. Ичкилик урууларынын килемдерине кардарлар көп боло баштаган. Килемдер базарга чыгарылгандан тышкары, элдер килем токулган жерине барып, буюртма бере башташат. Буюртма берип жатканда албетте, килемдин көлөмүн, килемдин көчөттөрүн өздөрүнүн табитине жараша беришкен. Килем базары эми чоң көлөмдөгү ачык-айрым түстөгү килемдерге басым жасай баштаган [5].

XIX кылымдын аягынан тарта, Фергана өрөөнүндөгү ичкилик урууларынын килемдери Орто Азиянын Кокон, Кожент, Самарканд, Ташкент, Букара шаарларында товар катарында жайыла баштаган. Бирок, биринчи дүйнөлүк согушка чейин Фергана өрөөнүндө килем токуу солгундай түшкөн, анткени аялдардын көпчүлүгү чарба иштери менен алектенип, кол өнөрчүлүк менен алектене алышпай калган. Бул мезгилдеги килемдердин сапаты да бир топ начарлай түшкөн. Ал эми согуш башталган соң килемдер такыр эле жасалбай калган. Килемдин түктөрүн боёгонго боёктордун таңкыстыгы килем токууну таптакыр токтотууга алып келген. Андан кийин кыргыздар жарандык согуш мезилинде да килем токуу токтоп калган. Фергана чөлкөмүндө 1914-жылдан тарта 1924-жылга чейин килем токуу жүрүмү кризиске учурап, а түгүл жаш чеберлердин жоктугунан жалаң эле улгайган чеберлерден үйрөнүүгө аргасыз болушкан. Фергана өрөөнүндөгү пахта өстүрүү чарбасы алгылыктуу болуп, кыргыз аялдары килем токуу менен каражат тапканга караганда жакшы киреше бергендигинен улам килем токуу анда ары да солгундай баштайт [5].

Жерге бир же бир нече кабат төшөлгөн килемдер отургуч жана уктоочу бөлмөнүн милдетин аткарган. Бут астына төшөлгөн

кичинекей килемчелер «намаз» учурунда алмаштырылгыс эң маанилүү буюм болуп саналат. Түрдүү өлчөмдөгү килем буюмдары учурдагы сандыктарды жана шкафтарды, ал эми килем чавадандар биздин чемодандарыбызды алмаштырган. Килемдин буюмдары шкафтарды жана сандыктарды алмаштыруучу дубал баштыктарды, жумшак нерселерди сактоо жана ташуу үчүн баштыктарды, жүк ташуучу жаныбарлар үчүн жүктөрдү ташуу үчүн кош баштыктарды жасоого да ыңгайлуу болгон.

Жыйынтыктап айтканда, кыргыздардын салттуу килем жана килем буюмдарын пайдалануу чөйрөсү кеңири болгон. Дээрлик Чон-Алай, Лейлек, Баткен өрөөндөрүндө килем ичкилик урууларында токулган түктүү килемдер той-маарекелерде эң маанилүү жана зарыл буюм катары колдонулган. Айрыкча үйлөнүү үлпөтү, кыз узатуу салтында, бешик тойдо, сүннөт тойлордо килем жана килем буюмдарынын мааниси жогору болгон. Андан тышкары ар кандай маарекелерде жана маркумду узатуу зыйнаты, маркумду эскерип берилүүчү аштарда килемдер баалуу буюм катары колдонулган. А түгүл үйдүн ээсинин социалдык абалын дал ушул килем жана килем буюмдарынын үйдүн ичиндеги жүктүн арасында жыйылып турган санынан улам аңдап, билишкен. Ал эми XIX кылымдын экинчи жарымынан баштап, кыргыздар Россия империясынын курамына киргенден тарта килем даярдоо багыттары өзгөрө баштаган, килемди товар катары өндүрүлүп, Кокон, Ходжент, Самарканд, Ташкент, Букара аймактарына сатыла баштаган. Кыргыз килемдеринин пайдалануу чөйрөсү кеңейип, саны жана сапаты өзгөргөн. Совет мезгилинде килем токуулар ар кандай себептерден улам солгундап, бүгүнкү күндө килем токуу чеберчилигин кайра жандандырууга аракеттер көрүлүп жатат.

Адабияттар:

1.Шефер, Э. Ткани [Текст] / Э. Шефер // Культура народов Востока. Золотые персики Самарканда. – М., 1981. – С. 266.

2.Антипина, К.И. Особенности материальной культуры и прикладного искусства южных киргизов (По материалам, собранным в южной части Ошской области Киргизский ССР) [Текст] / К.И. Антипина. – Фрунзе: Изд-во Академии наук Кирг. ССР, 1962. – 288 с.

3.Гродеков, Н. И. Киргизы и каракиргизы Сырдарьинской области [Текст] / Н. И. Гродеков. – Ташкент: Типолитогр. С. И. Лахтина, 1889.

4.Кисляков, Н. А. Наследование и раздел имущества у народов Средней Азии и Казакстана [Текст] / Н. А. Кисляков; отв. ред. Т. А. Жданко, Л. П. Потапов. – Л.: Наука, Ленингр. отд-ние, 1977. –130 с.

5. Мошкова, В. Г. Ковры народов Средней Азии конца XIX - начала XX веков [Текст]: материалы экспедиций 1929-1945 гг. / В. Г. Мошкова; Обработка доп. и подгот. к печати А. С. Морозовой; Ин-т искусствознания им. Хамзы Хаким-заде Ниязи М-ва культуры УзССР. – Ташкент: Фан, 1970. – 254 с.

6. Симаков, Г. Н. Общественные функции киргизских народных развлечений в конце XIX-начале XX в. [Текст] / Г. Н. Симаков. – Л.: Наука, 1984. – 229 с.

Маалымат берүүчүлөр:

1. Мураталиева Бүсажида чебер 60 жашта, Кулунду айылы, ават уруусу
2. Орунбаева Айымпаша чебер 60 жашта, Ак арык айылы, тейит уруусу
3. Айжигитова Марал чебер 97 жашта, Маргун айылы, чапкылдык уруусу
4. Жалилова Салия 85 жашта (82 жашына чейин килем соккон) Маргун айылы, чапкылдык уруусу
5. Эргешова Ташкан пенсионер, 90 жашта Каранай айылы канды уруусу